

TÄRNA KYRKA

Tärna prästgård 1:20, Tärna församling, Sala kommun, Västmanlands län

Kyrkans södra sida - Digitalfoto Rolf Hammarskiöld

BESKRIVNING

Kyrkomiljön

Tärna socken utgör den sydöstra delen av Sala/Hebytraktens slättbygder, vid gränsen mot Uppland. Socknens norra och södra delar är mer höglänta och skogbevuxna, de södra och västra delarna låglänta med översvämningssmarker utmed Sagån. Genom Sagåns sänkning på 1800-talet ökades jordbruksarealen betydligt.

Kyrkan med omgivande kyrkogård ligger som en solitär på slätten. Den före detta prästgården är något högre belägen, ett stycke norr om kyrkan.

Öster om kyrkan ligger den före detta kyrkskolan (bilden ovan), ett timrat kyrkstall och en högre stolpbod som varit sockenmagasin, samt ytterligare två timrade bodar (bilden till höger).

Kyrkoanläggningen

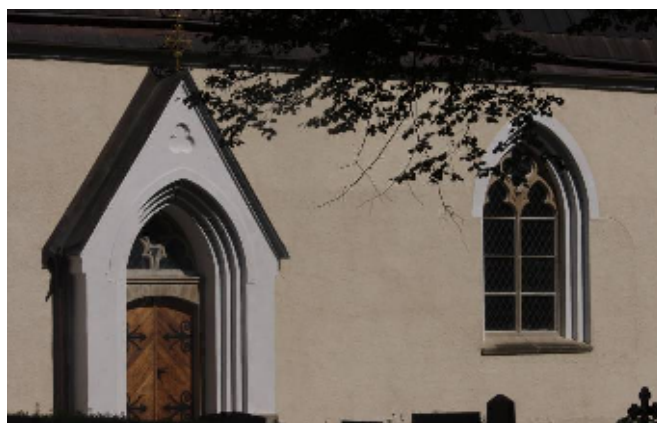
Kyrkogården ligger på en slätt, omgiven av åkrar på alla sidor. Täta rader av höga lindar och granhäckar ger vindsydd. I öster, nordost och norr finns järngrindar mellan stenstolpar. Grusade gångar leder på insidan av en omgärdande ribeshäck och mellan gravkvarteren.

Gravkvarteren är till större delen gräsbevuxna, fränsett i det yttre varvet där mer påkostade gravar med grusbäddar ligger på rad. Både på norra och södra sidan växer rygghäckar av Ölandstok.

Digitalfotografier Rolf Hammarskiöld

Kyrkobyggnaden har i sina nedre delar gråstensmurverk från medeltiden och 1700-talet, påmurade med två meter tegel vid en radikal ombyggnad 1898 till dagens utseende. Kyrkan omfattar långhus med brant, koppartäckt sadeltak, sakristia i norr och västtorn med en spetsig spira och fyra fialer, klädda med järnplåt som målats för att efterlikna koppar. På dessa sitter dekorativa flöjlar av smidesjärn med förgyllda plåtdetaljer. Fasaderna är spritputsade med rent kalkbruk och avfärgade med Gotlandskalk i en ljus beige nyans. Slätputsade omfattningar och smygar har avfärgats grå och uppe på tornet finns röda blinderingar.

Digitalfotografier
Rolf Hammarskiöld

Fönsteröppningarna är spetsbågiga, med masverk av kalksten, bruna fönstersnickerier och blyinfattat glas. I söder och väster finns portaler i nygotik, vars oljade pardörrar av ek är försedda med rikt ornerat järnsmide. Västportalen kröns av en skulpterad fridsängel med välsignande hand och fridskvist.

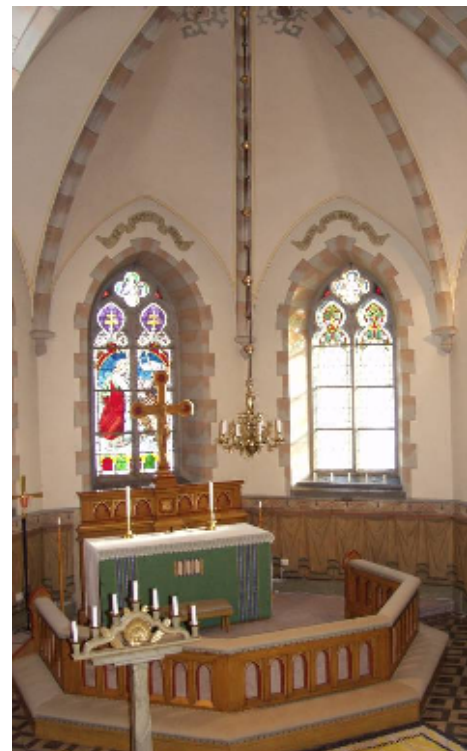

Vapenhusets väggar är putsade och målade med gul oljefärg. Golvet är belagt med kalksten och två gravhällar. I taket sitter en pärlspåntpanel. Självstängande pardörrar leder vidare inåt.

Kyrkorummet täcks av tre stjärnvalv, vars kappor målats gulvita, medan pelare och ribbor dekorerats med brunt/grått kvadernmönster. De nedre väggfälten har nedtill målats i beige nyans, som i överkant avgränsas med en meanderbård. Ovanför denna är väggarna hållna i samma gulvita nyans som valvkapporna. I mittgång och kor ligger golv av svart/vitrutig klinker. Bänkraderna som byggts på skurgolv är öppna, målade med rödbeige oljefärg, samt mörkare röda profiler. Längst fram på norra sidan finns predikstolen, med murad uppgång från sakristian.

Tre trappsteg leder upp till *koret*, vars nedre väggfält har draperimålningar. De tre fönstren inramas av kvadernmålningar och har färgrika glasmålningar som avbildar tron, hoppet och kärleken. Altarringen är femsidig, öppen, med ådrade ytor och listprofiler i guldbrons och rött. Likadant färgsatt är det vanligen övertäckta, fristående altaret av trä. Baktill begränsas altaret av en sockel som an knyter till tidiga medeltida retabler. På denna står ett träkors.

Digitalfotografier Rolf Hammarskiöld

Digitalfotografier Rolf Hammarskiöld

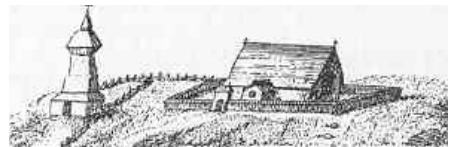
Sakristian norr om koret är relativt stor och försedd med påkostade 1800-talsmöbler. En flack valvkupol är slagen över rummet, liksom väggarna målade med emulsionsfärg. Golvet består av såpskurade bräder av gran. På södra sidan finns en öppen eldstad och ett kassaskåp inbyggt i väggen.

I tornrummet två trappor upp har inredningsdetaljer från tiden före 1898 samlats, bland annat en predikstol tillverkad 1796 av bildhuggaren Eric Thelin.

Byggnadshistoria

Allmänt antas att platsens ursprungliga stenkyrka uppfördes på 1200-talet. Ytterväggarna hade murats av gråsten och kyrkorummet täcktes med ett tak av trä. På södra sidan fanns två meterhöga fönster och i öster, ovan altaret, ett något bredare. Kyrkklockorna hängde i en stapel. På 1400-talet slogs murade valv över kyrkorummet, sakristia tillbyggdes eventuellt och interiören dekorerades med kalkmålningar. Vid stor upprustning omkring 1650 tillbyggdes ett vapenhus i söder. Kyrkan förlängdes 1756 och 1775-76 förstörades sakristian.

Tärna kyrka i mitten av 1700-talet, tecknad av Olof Grau

Trots nyss nämnda utbyggnader blev kyrkan allt trängre under första hälften av 1800-talet. Församlingen började 1849 att samla in medel för ännu en utbyggnad, samt tillbyggnad av torn. Ritningar upprättades av arkitekten Emil Langlet. I januari-februari 1861 hade stensprängare Anders Israelsson från Lindesberg uppdraget att spränga och köra fram sten till grundläggningen. Sedan avstannade förberedelserna, eftersom församlingen blivit oenig om befintlig kyrka skulle byggas ut eller ny kyrka byggas på annan plats. Processen återupptogs först 30 år senare. Arkitekt Ludvig Petersons förslag till ny kyrka, öster om den gamla, blev antaget 1894, men när byggkostnaderna beräknades tvekade församlingen återigen. Arkitekt Carl Fredrik Ekholm i Uppsala anlätades för att utarbeta ritningar till en om- och tillbyggnad av den gamla kyrkan. Hans förslag blev antaget och julen 1897 satte bygget igång, lett av två Uppsala - byggmästare som flera gånger arbetat efter Ekholms ritningar.

Först revs den medeltida kyrkans valv, gavlarna, övre delarna av långväggarna och sakristians östra vägg. Ett tegelmurat torn uppfördes i väster, ett tresidigt avlutat kor i öster, sakristian vidgades och långväggarna murades upp högre än förut. Nya fönsteröppningar placerades symmetriskt, gjordes större än de tidigare och fick nygotiskt spetsig bågform med masverk av kalksten. I fönstren sattes blyinfattade rutor. Fasaderna utformades för tiden modernt: En slipad cementsockel, spritputs på väggfälten, avfärgade i gulbeige nyans, samt slätputsade ljusgrå omfattningar. Det helt nybyggda västtornet fick naturstenssockel och i klockvåningen röda blinderingar, samt hög spira och fyra fialer. Yttertaken täcktes med galvaniserad plåt, målade med rödbrun oljefärg.

Tärna kyrka fotograferad då den var nybyggd och omgavs av en likaledes nyanlagd kyrkogård (att jämföras med bilden på sidan 1).
Digital kopia av gammalt vykort

Över kyrkorummet hade stjärnvalv slagits, lika dem kyrkan hade före ombyggnaden. Valv och väggar ströks med emulsionsfärg och med schablonerades i de ganska kraftiga toner som alltjämt består. Golven i mittgång och kor belades med svarta och vita klinkerplattor. Öppna bänkrader målades med oljefärg i bränd terra och röda detaljer.

Altarbord, altarring, bänkar, predikstol och läktare nygjordes helt. Som uppgång till predikstolen utnyttjades den medeltida kyrkans läktaruppgång. Den gamla predikstolen flyttades upp till tornvinden. Ny orgelläktare byggdes i tornet. I källaren under sakristian installerades en stor kokseldad ugn, varifrån varmluft genom värmegaller spreds ut i kyrkorummet.

Den således omskapade kyrkan förblev oförändrad till 1926, då den kokseldade pannan ersattes med vattenburen centralvärme. Elektrisk belysning infördes första gången 1937. Inför renovering 1958 bedömde den utsedde arkitekten Lars Bergström att kyrkorummets dekorationsmålningar höll hög konstnärlig kvalitet. Renoveringen begränsades därför till rengöring och bättring. Inredningen i övrigt behölls också oförändrad. Där så krävdes skedde ommålning med oljefärg i samma nyanser som förut. I vapenhusets södra del avdelades rum för WC – därmed undveks läktarunderbyggnad. En yttre förändring var att de förut ådrade ingångsdörrarna av ek blev avlutade och sedan dess endast är oljade. Vid renovering 1961 ersattes fasadernas tidigare polykroma kalkavfärgning med en syntetisk, enhetligt vit färg.

Direktverkande elvärme installerades 1976, varigenom 1926 års värmeledningsstammar kunde tas bort. Vid omläggning av långhusets yttertak 1980 ersattes dess 90-åriga järnplåtar med koppar.

Den senaste stora yttre renoveringen 2000 leddes av byggmästare Knut Åkesson, Krylbo, som bestämt hävdade att den syntetiska fasadfärgen, uppstruken 1961, var olämplig från underhållssynpunkt. Såväl denna som underliggande, spröda kalkskikt avlägsnades därför med bilningsmaskin. Endast de understa, till stor del medeltida putsskikten behölls. Ny spritputs bereddes av rent kalkbruk med tillsats av naturgrus. Vid kalkavfärgningen användes Gotlandskalk, bruten i beigegul nyans, jämte grå omfattningar och röda blinderingar – en återgång till 1898 års färgsättning. Tornspirans och fialernas plåtbeklädnad målades mörkgrön, för att harmoniera med långhusets koppartak. Året efter renoverades kyrkans blyinfattade fönster och sakristian.

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

Tärna kyrka innehåller visserligen medeltida murverk, men är att betrakta som en byggnad uppförd 1898. Den nygotiska arkitekturen genomfördes konsekvent, i enlighet med dåtidens stilideal, om än något anpassad till lokala förhållanden. Exteriören får särprägel av fasadernas kontrastrika färgsättning, fönstren med sina nygotiska masverk av kalksten och dörrarna av oljad ek med ornamentalt järnsmide. Utmärkande för kyrkorummet är medeltidsinfluenser, i första hand de murade stjärnvalven, altaret och målningarna, i kombination med 1800-talets former såsom öppna bänkrader och klinkergolv.

1900-talets moderniseringar har knappt medfört några förändringar av interiören. De yttre förändringarna har varit något större, men vid den senaste renoveringen 2000 blev det ursprungliga utseendet återställt till sina huvuddrag.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- Tärna kyrka uppfördes 1898 efter arkitekt Carl Fredrik Ekholms ritningar och besitter ännu i allt väsentligt gestaltningen den då fick. Därigenom är den stiftets kanske bäst bevarade kyrka i nygotisk stil.
- Exteriördetaljer av särskilt stort värde är fönstren med blyinfattat glas och kalkstensmasverk, ingångsdörrarna, portikerna och tornets förgyllda utsmyckningar.
- Vid renovering 2000 återfick fasaderna en färgsättning som väl överensstämmer med 1898 års.
- All färgsättning och fast inredning i kyrkorum, vapenhus och sakristian är genom sin höga grad av ursprunglighet känsliga för förändringar.
- Gravar med alltjämt bevarade grusbäddar och inhägnader bör bibehållas. Kyrkogårdsinventering bör ske.
- På tornkammaren förvaras äldre fast inredning, som bör rengöras och iordningställas så att fler kan få del av den.

Redaktionella uppgifter

Inventeringsperiod: juni 2004 och mars 2006

Fältinventering: Rolf Hammarskiöld, Västerås stift

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning:

Rolf Hammarskiöld, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

Rapportsammanställning: Rolf Hammarskiöld, Västerås stift

Rapporten färdigställd: 2006-05-29

Källor och litteratur

Otryckta källor

Tärna kyrkoarkiv (TK):

- O I a; 3, handlingar angående kyrkans nybyggnad 1898 och värmeinstallation 1926
- O I a; 5, handlingar angående elinstallation 1937 och 1949-50

Västmanlands läns museums arkiv (VLM):

- Antikvariska kontrollrapporter om utförd yttre upprustning 2000, fönsterrenovering 2001 och inre renovering av sakristian 2001

Litteratur

Borgman, G: Försök till historiska anteckningar om Tärna socken. /*Westmanlands Läns Kongl Hushållnings-Sällskaps Handlingar, 3 häftet. Västerås 1827/*

Forsell, Joh.: Beskrivning över Tärna socken, Västmanlands län. Sala 1904, Ågren & Holmbergs boktryckeri

Inventarium över svenska orglar, 1990: 1, Västerås och Karlstads stift, redigerad av Tore Johansson – Förlag Svenska orglar, Tostared 1990

Kilström, Bengt Ingmar: Tärna kyrka. Västerås stifts kyrkoberivningskommitté 1985

Sammanställning av viktiga händelser för kyrkan, relaterade till källor

(Uppgifterna fram till 1878 rör den medeltida kyrkan, till större delen riven 1898)

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1200-t	Nybyggnad	Kyrkan byggdes med två travéer. Ytterväggarna var murade av natursten med oregelbundna skift, valven av trä. På södra sidan fanns två meterhöga fönster och i öster, ovan altaret, ett något bredare.		Forsell, s 61
1400-t	Valvslagning Arkitekturbund en utsmyckning – måleri, interiör	Murpelare byggdes och tegelvalv slogs över kyrkorummet. Valv och väggar dekorerades. På främre valvkupan, intill koret, var personer ur kyrkans första tid avbildade. På södra sidan, på pelarna och valvstrålarna var bladrankor, rosetter och andra figurer målade. Möjligen till byggdes kyrkans första sakristia vid denna tid.		Forsell, s 61
1650	Ändring - ombyggnad	Kyrkan genomgick större upprustning och fick ett vapenhus tillbyggt mot söder. En åhörarläktare byggdes på norra sidan. Arbetena bekostades av bergmästare Schneckenberg i Patringbo.		Forsell, s 61
1717	Fast inredning - predikstol	Kyrkan fick enkel predikstol på norra sidan.	Rådman Volde, Enköping	Forsell, s 63
1742	Vård/underhåll	Kyrkan genomgick större reparation och erhöll bland annat nytt spåntak.		Forsell, s 63
1748, 1750	Specifika inventarier – altartavla	Ny altartavla färdigställdes 1748, bemålades två år senare.	Bildhuggare Magnus Granlund	Borgman, s 54 Forsell, s 63
1755	Ändring – ombyggnad, fönster	Ett korfönster högs upp i östra gaveln.	Snickare Hindrich Hindrichson	Borgman, s 53
1756- 58	Ändring - ombyggnad	Kyrkan förlängdes mot väster med ytterligare en travé, till en kostnad av 5 408 d kmt. Ny bänkinredning byggdes. Nya fönster blev insatta. Läktarna i norr och väster revs.	Byggmästare Pehr Schultzberg, Västerås	Borgman, s 53-54 Forsell, s 63-64
1759	Fast inredning – läktare	Nya läktare byggdes	Mästersnickare Abraham Morin	Forsell, s 64
1763	Vård/underhåll	Kyrktaket ströks med tjära från Möklinta		Borgman, s 54
1775- 76	Ändring - ombyggnad	Sakristian förstörades och fick tre fönster.	Byggmästare Pehr Schultzberg	Forsell, s 65
1792- 93	Ändring – ombyggnad, fönster	Ett fönster togs upp i norrväggen. Nytt tegelgolvlades, bänkinredning, altarbord och disk höjdes.		Forsell, s 65
1794	Vård/underhåll	Kyrkans putsade fasader vitkalkades. Vapenhuset reparerades.		Forsell, s 65
1796	Fast inredning – altare, predikstol	Ny predikstol byggdes, med uppgång genom muren från sakristian. Ett nytt altarbord med disk byggdes. Bänkinredning och orgelläktare ommålades.	Bildhuggare Eric Thelin	Forsell, s 65

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1798	Ändring - ombyggnad	Källaren under sakristian fylldes igen.		Forsell, s 65
1820	Fast inredning - orgel	Kyrkan försågs med ny orgel. Fasaden målades pärlgrå.	Orgelbyggare P Z Strand	Forsell, s 66
1820-49	Vård/underhåll	Kyrktaket lagades och tjärades, fasaderna lagades och rappades, altartavlan förgylldes på nytt, östra gaveln lagades, ommålning invändigt		Forsell, s 66
1862		Åskledare uppsattes		Forsell, s 66
1849-62	Äldre kulturhistorisk inventering	Församlingen samlade in medel för tillbyggnad av torn och stor reparation av kyrkan i övrigt. I januari-februari 1861 hade stensprängare Anders Israelsson från Lindesberg i uppdrag att spränga och köra fram sten till grundläggningen. Därpå avstannade förberedelserna, sedan församlingen blivit oenig om befintlig kyrka skulle byggas ut eller ny kyrka byggas på annan plats.		Forsell, s 67-68
1870	Fast inredning - orgel	Orgelverket reparerades		Forsell, s 69
1873	Vård/underhåll - interiör	Kyrkans blev delvis ommålad invändigt.		Forsell, s 69
1878	Teknisk installation - värme	Kyrkan försågs med en värmeugn (Bolinder).		Forsell, s 69
1897	Ritning godkänd	I beslut den 5 mars 1897 godkände Kunglig Maj: t arkitekten C F Ekholms ombyggnadsritningar	Arkitekt C F Ekholm	
1898	Nybyggnad	En i stort sett helt ny kyrka i nygotisk stil uppfördes. Vapenhuset mot söder revs och sakristian krymptes 1 meter på östra sidan. Långhusets medeltida naturstensmurverk påbyggdes ca 2 meter, med tegel murat i renässansförband. Fasaderna bestod av stålglättad cementsockel, spritputsade väggfält avfärgade i gulbeige nyans och slätputsade ljusgrå omfattningar. Det helt nybyggda tornet i väster fick naturstenssockel och i klockvåningen röda blinderingar, samt hög spira och fyra fialer. Större, spetsbågiga fönster togs upp, med masverk av kalksten och blyinfattat glas. Fönstren försågs även med inre bågar. En ny sydportal murades. Över kyrkorummet slogs kryssvalv vilka dekorerades med sparsam, vegetativ ornamentik. Altarbord, altarring, bänkar, predikstol och läktare nygjordes helt. (Den gamla predikstolen flyttades upp till tornvinden.) Dopfont tillverkades av cement i marmorimitation. Som uppgång till predikstolen utnyttjades den medeltida kyrkans läktaruppgång. Ny orgelläktare byggdes i tornet. I källaren under sakristian installerades en stor kokseldad ugn, varifrån varmluft genom värmegaller spreds ut i kyrkorummet.	Arkitekt Carl Fredrik Ekholm, Uppsala Byggmästarna E Gustafsson och C Nilsson, Uppsala	TK: O I a; 3, Entreprenadkontrakt 25/6 1898, slutbesiktning 10/11 1898 Forsell, s 71-72 Kilström, s 6-7

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1899	Fast inredning – orgel	Kyrkan försågs med 12-stämmig orgel	Orgelfirman E A Setterquist & Son, Örebro	VS: E V a; 45, Ämbetsberättelse till biskopsvisitation den 17-19/10-1900
1902	Äldre kulturhistorisk inventering	Åren efter att kyrkan färdigställts pågick en process mellan församlingen och de ansvariga byggmästarna, som anklagades för att inte ha gjort ett fullgott arbete. Bland annat var fönstrens konstruktion bristande och färgen hade släppt i förtid från bänkinredningen. I ett brev den 1 april 1902 tog arkitekt C F Ekholm byggmästarnas parti.		TK: O I a; 3, Brev 1902-04-01
1926	Teknisk installation – värme	Värmeanläggningen, kaloriferen, från 1898 var utjänt och ersattes med lågtrycksångpanna. Den nya vattenburna värmen innebar att ledningsstammar och radiatorer infördes i hela kyrkan.	Gävle Rörlednings AB	TK: O I a; 3, bygghandling Kilström, s 7
1930		Tärna församling överfördes från Uppsala till Västerås stift		Kilström, s 1
1937	Teknisk installation – värme	Elektrisk belysning infördes för första gången	Svenska föreningen för ljuskultur	TK: O I a; 5, PM 10/2 1937
1941		Likvagnsboden omvandlades till bisättningsrum		VS: E V a; 45 Ämbetsberättelse 1930-44
1949-50	Teknisk installation – el	Elektrisk klockringningsanläggning och elbelysning infördes.		TK: O I a; 5
1956-57	Teknisk installation – värme	Oljeeldad panna installerades		
1958	Vård/underhåll – interiör	Valvens och väggarnas dekorationsmålningar rengjordes med gummisvamp. De odekorerade ytorna ommålades i ljus, gulvit färg. Kyrkans ytterportar av ek avlutades från färg och beslagens försilvring togs bort. Sedan dess har träytorna endast oljats och beslagen varit svartmålade.	Arkitekt Lars Bergström	TK: O I a; 5 Kyrkorådsprotokoll 13/6 1957 Program 1/9 1956 VS: visitation 1961
1961	Vård/underhåll – exteriör	Befintlig fasadputs blev till stor del borttagen genom sandblåstring. De tidigare kalkavfärgade fasaderna målades enhetligt vita med syntetisk färg (Drywall). Samtidigt blev altartavla från 1748 renoverad och uppsatt.	Byggkontrollant: R Domås, LRF Entreprenör: Karl R Spångberg Konservator Torsten Hjelm	TK: O I a; 5 Arbetsrapporter juni och september 1961, entreprenadkontrakt VLM: Antikvarisk kontrollrapport 2001
1976	Teknisk installation – värme	Elektrisk värmeanläggning installerades i kyrkan. Samtidigt med detta avlägsnades ledningsstammar och radiatorer från 1926	Ransta elbyrå AB	TK: O I a; 5

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1980	Vård/underhåll – exteriör	Långhusets yttertak blev omlagt. Befintlig, rödmålade jämplåt ersattes med koppar	Bertil Jansson Plåt och reparationer	VLM: Foto B-10.286 RAÄ bet 5074/79
1988	Vård/underhåll – orgel	Läktarorgeln renoverades	Mälardalens orgelservice	Inventarium, s 38
2000	Ändring – restaurering – exteriör	Yttre renovering pågick våren -sommaren 2000: All fasadputs borttogs med bilningsmaskin, frånsett de understa, medeltida skikten Nyputsning skedde med relativt finkornig spritputs av lufthårdnande bruk, samt släta blindingar och omfattningar. Väggfälten avfärgades med Gotlandskalk i gulbeige nyans, omfattningarna gå och blindingarna mörkt röda. Fönstersnickerierna ommålades med brun linoljefärg Yttertaket ständrännor utbyttes Tornets plåtar ommålades med mörkt grön linoljefärg (Grön umbra) för att harmoniera med långhusets yttertak av koppar.	Projektledare: Knut Åkesson, ECS-teknik	VLM: Antikvarisk kontrollrapport
2001	Ändring – restaurering, fönster, sakristia	De blyinfattade fönstren genomgick stor renovering. Överallt insattes nya spröjsverk av bly, likadana som de tidigare. Enstaka rutor som sprack ersattes med tysktillverkat så kallat katedralglas. Stödjärnen skrapades och ommålades med svart linoljefärg Sakristians tak ommålades med vit emulsionsfärg och väggarna med en ljust beige emulsionsfärg, något ljusare än den tidigare oljefärgen. Sakristians golv såpskurades.		VLM: Antikvarisk kontrollrapport